

Complexnummer: 524827

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Tetterode

Aantal complexonderdelen

4

Monumentnummers van complexonderdelen

524828, 524829, 524830, 524831

Woonplaats

Amsterdam

Gemeente

Amsterdam

Provincie

Noord-Holland

Locatie van het hoofdoject

Bilderdijkstraat 163, 1053 KP te Amsterdam

Complexomschrijving

Inleiding

Gefaseerd tot stand gekomen complex van de voormalige lettergieterij 'Amsterdam' voorheen N. Tetterode, waarvan het oudste deel (Bilderdijkstraat 163-167) is gebouwd in 1902-1903 naar ontwerp van J.W.F. Hartkamp met elementen van Art Nouveau. Het gebouw is bijzonder solide geconstrueerd. Bij de voor opslag van de lettervoorraad bestemde tussenverdieping is bijvoorbeeld op een belasting van 500 ton gerekend. De fabriek werd al snel te klein en in 1906 werd er een verdieping op het gebouw gezet. De centrale uitbreiding aan de Da Costakade (nr. 158-164) dateert van 1909-1912, eveneens ontworpen door J.W.F. Hartkamp in een late variant van de neo-rennaissance en geheel verschillend met de eerdere bebouwing aan de Bilderdijkstraat. In 1909 werden hier vijf panden aangekocht en gesloopt; de aannemer was G. Lotgering. Het interieur ervan was een gezamenlijk ontwerp van K.P.C. de Bazel (wand- en zolderbetimmering, meubilering en kroonluchters), Th.W. Nieuwenhuis (wandbespanning en meubelstoffering). S.H. de Roos, die van 1907 tot 1942 als ontwerper voor de firma Tetterode werkte, ontwierp het schoorsteenpaneel. De fraaie bibliotheek is in 1986 in de voormalige aula/trouwzaal van de Ronde Lutherse Kerk aan het Singel opnieuw ingericht. De overige interieuronderdelen zijn bij verbouwingen waarschijnlijk alle verloren gegaan. Voorts werd een in 1898 tot stand gekomen aangrenzende melkfabriek aan de Bilderdijkstraat nrs. 157-161 bijgetrokken. Deze melkfabriek, eertijds namens 'Holland', begon op 1 juli 1898 als eerste met de levering van flessenmelk. De melkfabriek werd omstreeks 1920 aangekocht en in 1921 door J.W.F. Hartkamp geheel verbouwd. Waarschijnlijk werden ook eerder verbouwingen aan de melkfabriek uitgevoerd door Hartkamp, het is echter onduidelijk welke architect de oorspronkelijke bouwmeester van deze fabriek was. De na-oorlogse uitbreiding aan de Da Costakade (nr. 148-156) dateert van 1949-1950 is is uitgevoerd naar een ontwerp van B. Merkelbach en Ch.J.F. Karsten volgens de principes van het Nieuwe Bouwen. Deze

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

uitbreiding is mogelijk reeds in 1940 gepland en ontworpen geweest. In 1962 ging het bedrijf samen met de papiergroothandel Bühmann en in 1963 verhuisde het bedrijf naar een terrein aan de Gen. Vetterstraat. Het complex bestaat uit vier onderdelen:

1. FABRIEK uit 1902, Bilderdijkstraat 163;165a;165b;165c;165d;165e;165f;167,
2. CENTRALE UITBREIDING uit 1909, Da Costakade 158;160;162;164,
3. V.m. MELKFABRIEK uit 1898, verbouwd in 1921 en opgenomen in het complex, Bilderdijkstraat 157a;159;161,
4. FABRIEKSGEBOUW uit 1940 - 1951, Da Costakade 148;150;152;154;156.

Waardering

Het in eerste aanleg in 1902-1903 tot stand gekomen en later gefaseerd uitgebreide complex van de voormalige lettergieterij 'Amsterdam' voorheen N. Tetterode is van algemeen belang vanwege architectuurhistorische waarde en van typologisch waarde als voorbeeld van een stedelijk geïntegreerd en sterk uitgebreid fabriekscapex. Het uitwendige beeld van het complex is gaaf bewaard gebleven. Van belang voor de geschiedenis van het industrieel erfgoed in het algemeen en in het bijzonder voor die van de zetterijen-drukkerijen-lettergieterijen als bedrijfstak die Amsterdam internationaal grote faam heeft bezorgd.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 524828

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2002
Kadaster deel/nr	82981/73

Woonplaats*	Gemeente*	Provincie*
Amsterdam	Amsterdam	Noord-Holland

Straat*	Nr*	House letter*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Bilderdijkstraat	163			1053 KP	Amsterdam		
Bilderdijkstraat	165		A t/m/ F	1053 KP	Amsterdam		
Bilderdijkstraat	167			1053 KP	Amsterdam		

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Amsterdam	Q			7874

Omschrijving**

Omschrijving

Op 7 april 1902 werd de eerste steen gelegd van de veertig meter lange en in staalskeletbouw opgetrokken FABRIEK (1), onderdeel van het complex van de voormalige lettergieterij 'Ámsterdam', voorheen N. Tetterode. De fabriek is tot stand gekomen op een rechthoekig grondplan. De voorgevel heeft een rechte beëindiging. Het gebouw heeft een plat dak. Het middendeel heeft drie bouwlagen; de beide zijdelen hebben een tussenverdieping als insteek en hebben derhalve vier bouwlagen. De voorgevel is gemetseld met okerkleurige bakstenen. De invloed van de Art Nouveau is kenbaar bij de grote vensters met gedrukte toging en bij de granieten elementen met plantenmotieven in de decoratie. De gevel is sterk horizontaal en vertikaal geleed. De gevel van het fabriekspand heeft een hoge onderpui met grote vensters, die evenals die op de verdiepingen de voormalige functie kenmerken. In 1906 is het pand met een verdieping verhoogd, hetgeen in stijl is uitgevoerd. De gevelwand is tien vensterassen breed. Deze vensterassen worden van elkaar gescheiden door lisenen en muurdammen. Deze doorbreken de gevelbeëindiging zodat er boven de lijst verhoogde accenten ontstaan. In de gevel is een symmetrie aangegeven: het middendeel met de hoofdtoegangen heeft hoge vensters in de onderpui en de vensters op de verdiepingen zijn hier niet getoogd maar recht afgesloten; de zijdelen hebben een lagere onderpui met een insteek en de vensters op de verdiepingen zijn hier wel getoogd. In de togingen boven de vensters wordt de okerkleurige steen afgewisseld met een rode baksteen. Het gebruik van natuursteen komt verder voor bij aanzetstenen, sluitstenen en lateien. De vensters zijn verschillend samengesteld en hebben meest middels roedenverdeling gelede bovenlichten.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Fabrieksgebouw uit 1902-1903 met een uitbreiding uit 1906 van algemeen belang vanwege architectuurhistorische- en typologische waarde en van belang als historisch-functioneel onderdeel van het complex Tetterode.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Industrie

Functie

Lettergieterij

Monumentnummer*: 524829

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2002
Kadaster deel/nr	82981/60

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Amsterdam	Amsterdam	Noord-Holland

<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Da Costakade	160			1053 XD	Amsterdam		
Da Costakade	162			1053 XD	Amsterdam		
Da Costakade	164			1053 XD	Amsterdam		
Da Costakade	158			1053 XC	Amsterdam		

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Amsterdam	Q			7874

Omschrijving**

Omschrijving

In 1909 is er door sloop van vijf panden aan de Da Costakade ruimte vrijgekomen voor de bouw van een nieuwe CENTRALE UITBREIDING (2), onderdeel van het complex van de voormalige lettergieterij 'Amsterdam', voorheen N. Tetterode. De nieuwbouw is op een rechthoekig grondplan tot stand gekomen. De architect was ook hier J.W.F. Hartkamp. Het zes bouwlagen hoge gebouw verschilt in stijl volledig van het oudere deel aan de Bilderdijkstraat. De strakke voorgevel met gootlijst op klossen is opgetrokken uit baksteen en telt naast een hoge begane grond en drie verdiepingen en een, waarschijnlijk later verhoogde kap. De dwarskap telt zes traditionele dakkapellen. De voorgevel is sterk horizontaal geleed. De traditionele gevel is voorzien van series gelijkvormige kruiskozijnen en telt twaalf vensterassen. Het middenkalf is enkel of dubbel. De bovenlichten zijn geleed met een zes- of achtruits roedenverdeling. Op de begane grond zijn de kruiskozijnen hoger en hebben een glas-in-lood raamvulling bij de bovenlichten. Op de begane grond bevindt zich een brede vier-delige toegangspoort met natuurstenen enkadrering. Geheel links en rechts aan de voorgevel bevinden zich nog eenvoudige toegangspartijen. Boven de onderpui bevindt zich een natuurstenen tekstfries: Lettergieterij 'Amsterdam' Tetterode.

Waardering

Fabrieksgebouw van 1909-1912 van algemeen belang als historisch-functioneel onderdeel van het complex Tetterode.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Industrie

Functie

Lettergieterij

Monumentnummer*: 524830

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2002
Kadaster deel/nr	82981/77

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>			<i>Provincie*</i>				
Amsterdam	Amsterdam			Noord-Holland				
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>		<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Bilderdijkstraat	159				1053 KP	Amsterdam		
Bilderdijkstraat	161				1053 KP	Amsterdam		
Bilderdijkstraat	157 A	A			1053 KP	Amsterdam		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>			<i>Appartement aanduiding</i>		<i>Grondperceel</i>	
Amsterdam	Q						7874	

Omschrijving**

Omschrijving

In 1921 vond er wederom een uitbreiding plaats van de bestaande fabrieksruimte aan de Bilderdijkstraat (nrs. 157a-161) van het complex van de voormalige lettergieterij 'Amsterdam', voorheen N. Tetterode. Ditmaal werd een voormalige melkfabriek (Holland) in gebruik genomen. De MELKFABRIEK (3) is in 1898 op een rechthoekig grondplan tot stand gekomen en bestaat uit vijf bouwlagen: een begane grond, drie verdiepingen en een kapverdieping. Het gebouw werd voorafgaand aan de ingebruikname als onderdeel van de lettergieterij in 1921 geheel verbouwd. De onderpui heeft een geheel hardstenen bekleding en wordt gekenmerkt door drie brede gedrukte bogen, waarachter zich iets teruggezet de vensters en toegangsdeuren bevinden. Hierboven bevindt zich een tekstfries: Lettergieterij Amsterdam Voorheen Tetterode. De voorgevel van de voormalige melkfabriek is uitgevoerd in een traditionele baksteenbouw in bruine steen. De decoratieve toepassing van bandwerk en stijlen is uitgevoerd in een gele baksteen. De voorgevel is op de verdiepingen negen vensterassen breed. Het linkerdeel van de gevel is drie vensterassen breed en heeft een tuitgevel onder zadeldak met pannen. De geveltop is fraai gedetailleerd met een driedelig getoogd venster met gemetselde posten en met ezelsrugboog en gepleisterd beschot. Boven de rechte gevelbeëindiging van het rechterdeel van de voorgevel bevindt zich nog een kort opgaand dakschild met pannen. Op de tweede en de derde verdieping zijn drie balkons aangebracht. De balkons hebben een smeedijzeren hekwerk.

Waardering

Voormalige melkfabriek van algemeen belang vanwege de architectuurhistorische waarde en vanwege de typologische waarde als

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

melkfabriek. Verder als latere uitbreiding van de lettergieterij van belang als historisch-functioneel onderdeel van het complex Tetterode.

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Industrie

Functie

Melkfabriek

Monumentnummer*: 524831

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	24 juni 2002
Kadaster deel/nr	82981/75

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>					
Amsterdam	Amsterdam	Noord-Holland					
<i>Straat*</i>	<i>Nr*</i>	<i>House letter*</i>	<i>Toev.*</i>	<i>Postcode*</i>	<i>Woonplaats*</i>	<i>Situering</i>	<i>Locatie</i>
Da Costakade	148			1053 XC	Amsterdam		
Da Costakade	150			1053 XC	Amsterdam		
Da Costakade	152			1053 XC	Amsterdam		
Da Costakade	154			1053 XC	Amsterdam		
Da Costakade	156			1053 XC	Amsterdam		
<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>		<i>Appartement aanduiding</i>		<i>Grondperceel</i>	
Amsterdam	Q					7874	

Omschrijving**

Omschrijving

FABRIEKUITBREIDING uit 1940-1951, van het complex van de voormalige lettergieterij 'Amsterdam', voorheen N. Tetterode, naar een ontwerp van B. Merkelbach en Ch.J.F. Karsten (vanaf 1949 werkte Merkelbach samen met Elling) in de stijl van het Nieuwe Bouwen. De uitbreiding is tot stand gekomen op een rechthoekig grondplan. De standaardwerkvloeren hebben een betonnen spantconstructie, bekroond met een stalen opbouw. Het betonskelet is voorzien van een vliesgevel met ramen met een stalen geleiding. De gevel lijkt opgebouwd uit horizontale stroken: borstweringen en ramen. Het gebouw heeft een hoge begane grond met insteek, telt verder vier verdiepingen en heeft een dakverdieping. Deze dakverdieping - waarin in oorsprong de kantine van de lettergieterij - is teruggezet ten opzichte van de voorgevel en heeft een brede luifel, deels uit bouwglas. Op de dakverdieping nog een samengestelde opbouw waarbij een halfroond volume met matglazen panelen en gebogen metalen hek. Delen van het interieur zijn overgebracht naar andere gebouwen.

Waardering

Na-oorlogse uitbreiding van de lettergieterij van algemeen belang vanwege architectuurhistorische waarde en als historisch-functioneel onderdeel van het complex Tetterode. Van belang binnen het oeuvre van de architecten Merkelbach & Karsten / Merkelbach & Elling.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Hoofdcategorie

Boerderijen, molens en bedrijven

Subcategorie

Industrie

Functie

Lettergieterij